

Adrian Uljasz

Walory rozrywkowe oraz wychowawcze literatury sensacyjno-detektywistycznej i przygodowej dla dzieci na przykładzie twórczości Adama Bahdaja

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 4 (23), 135-161

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Adrian Uljasz

Zakład Kulturoznawstwa
Instytut Historii
Uniwersytet Rzeszowski
e-mail: adrianuljasz5@wp.pl

Walory rozrywkowe oraz wychowawcze literatury sensacyjno-detektywistycznej i przygodowej dla dzieci na przykładzie twórczości Adama Bahdaja

Abstrakt: Adam Bahdaj (1918–1985) to autor powieści detektywistycznych, przygodowych i społeczno-obyczajowych dla dzieci. W dorobku pisarza dużą rolę odgrywa tematyka turystyczna i sportowa. Publikował również powieści i opowiadania o Dzikim Zachodzie. W jego utworach popularyzowane są wartości wychowawcze. Książki Bahdaja cechują: doskonała konstrukcja, lekkość narracji, umiejętne stosowanie języka potocznego, akcenty sensacyjne, humorystyczne i dramatyczne. Dużą popularnością cieszą się adaptacje filmowe i telewizyjne jego powieści. Zasłynął także jako autor książek dla małych dzieci. W jego spuściźnie literackiej znajdują się również utwory dla dorosłych.

Słowa kluczowe: Bahdaj Adam (1918–1985). Literatura dla dzieci. Powieść detektywistyczna. Powieść przygodowa

Wprowadzenie

Literatura mająca na celu dostarczenie odbiorcom rozrywki stosunkowo rzadko wzbudza zainteresowanie bibliologów, historyków kultury, literaturoznawców i pedagogów. Przykład stanowią utwory detektywistyczne, sensacyjne i przygodowe adresowane do czytelnika dziecięco-młodzieżowego. Klasyczne powieści i opowiadania reprezentujące wymienione gatunki cechują się wartościami wychowawczymi.

Przekaz pedagogiczny jest skuteczny dzięki lekkiej formie wypowiedzi literackiej, a także dobrowolności lektury. Te same czynniki decydują o długotrwałym funkcjonowaniu książek w obiegu czytelnictwa.

Dzieła tego rodzaju tworzył Adam Bahdaj. Jego książki do dziś cieszą się popytem, głównie dzięki adaptacjom filmowym i telewizyjnym wyreżyserowanym przez Stanisława Jędrykę.

Prezentowane studium stanowi próbę naukowego spojrzenia na część dorobku literackiego Bahdaja przeznaczoną dla młodych odbiorców.

Biografia pisarza i tematyka twórczości

Adam Bahdaj urodził się w 1918 r. w Zakopanem. Ojciec, Daniel Bahdaj, był robotnikiem rolnym. Matka to Marianna z Seemanów. W 1937 r. przyszły pisarz uzyskał w rodzinnym mieście maturę (F.L., 1977, s. 43; J.Z., 1994, s. 75; BT, 1979, s. 37; SF, 1999, s. 10). Wychowanie na Podhalu wpłynęło na duże zainteresowanie Adama Bahdaja sportem, szczególnie narciarskim, a także turystyką, widoczne w jego twórczości. Przed wybuchem II wojny światowej studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Później walczył w kampanii wrześniowej. Od 1940 r. przebywał na Węgrzech, gdzie działał w środowisku polonijnym oraz zadebiutował jako poeta i prozaik. Po zakończeniu wojny powrócił do Polski. Podjął pracę dziennikarską w krakowskim „Dzienniku Polskim”. W 1946 r. przeprowadził się do Warszawy. Został tam zatrudniony na stanowisku dziennikarza w Socjalistycznej Agencji Prasowej oraz w Agencji Robotniczej. Od 1950 r. skupił się tylko na pracy pisarskiej. Na początku lat pięćdziesiątych opublikował powieść dla dorosłych i młodzieży *Ich pierwszy start* (F.L., 1977, s. 43; J.Z., 1994, s. 75–76; Kuncewicz, 1995, s. 28). Utwór ukazał się najpierw w podziale na odcinki na łamach czasopisma „Express Wieczorny” (Bahdaj, 1951¹), a niedługo po publikacji prasowej jako książka (Bahdaj, 1955, passim²). Doczekał się licznych recenzji oraz innych wypowiedzi prasowych (Bratny, 1952, s. 3; Bratny, 1953, s. 11; Bukowska, 1952, s. 9). Akcja toczyła się na Podhalu, w środowisku młodzieży doskonalącej umiejętności narciarskie. Na kartach powieści

¹ Cytowana edycja prasowa powieści. Pierwszy odcinek publikacji prasowej rozpoczętej 1 stycznia 1951 r. w następujący sposób reklamowano pod koniec 1950 r. na łamach „Expressu Wieczornego”: Adam Bahdaj/ Ich pierwszy start/ Nowa powieść/ już w numerze noworocznym/ „Expressu” (Reklama publikacji prasowej) (numer z 27.12.1950).

² Cytowane wydanie drugiej powieści podano w bibliografii (Bahdaj, 1955).

autor propagował działalność Ludowych Związków Sportowych i Związku Młodzieży Polskiej, upowszechniał ideę zespołowości (Bahdaj, 1951, passim, s. 177, 195, 200–207, 239–248). W 1954 r. ukazała się skrócona wersja *Ich pierwszego startu*, zatytułowana *Od startu do mety*, ogłoszona w serii Książka dla Nowego Czytelnika wydawanej w Spółdzielni Wydawniczej Czytelnik (F.L., 1977, s. 43; J.Z., 1994, s. 76; Bahdaj, 1954b, passim). Od końca lat pięćdziesiątych Bahdaj publikował kryminały dla dorosłych w prasie oraz w postaci książkowej, podpisując się pseudonimem Dominik Damian. Wymienić tu można takie tytuły, jak: *Ruda modelka*, *Drugie dno*, *Portret z paragrafem* (F.L., 1977, s. 44; J.Z., 1994, s. 76–77; Damian Dominik, 1959, passim; Damian Dominik, 1968, passim; Damian Dominik, 1963, passim; Damian Dominik, 1964, passim). W *Rudej modelce*, ogłoszonej w 1959 r., podkreślił wielką rolę prasy jako czynnika wspierającego walkę z przestępczością. Śledztwo dziennikarskie prowadzone przez głównego bohatera, redaktora Napieralskiego, stanowi inspirację i zarazem uzupełnienie działań milicyjnych (Damian Dominik, 1959, passim). Widać tu pewną analogię do klasycznych zachodnioeuropejskich powieści kryminalnych, w których uzupełniają się dwa czynniki: prywatny detektyw, będący główną postacią utworu, i policja. Niektóre kryminały „Dominika Damiana” były recenzowane w prasie. Stefan Lichański pisał w „Nowych Książkach” o *Rudej modelce* (Lichański, 1959, s. 728–729), a Jerzy Siewierski także na łamach „Nowych Książek” oraz Józef Szczypka w „Kierunkach” na temat *Portretu z paragrafem* (Siewierski, 1965, s. 459–460; N.N., 1964, s. 8).

Bahdaj stworzył też powieści społeczno-obyczajowe, m.in. *Maski i twarze* wydane w 1970 r. (F.L., 1977, s. 45; J.Z., 1994, s. 78), z wątkiem sensacyjno-kryminalnym i miłosno-erotycznym. Utwór jest parodią twórczości socrealistycznej. Bohater, inżynier, który porzucił żonę i wyjechał „w Polskę”, po napadnięciu przez bandytów trafia do szpitala, gdzie dowiaduje się od małżonki, że otrzymał awans na naczelnego konstruktora (Bahdaj, 1970, passim; Bahdaj, 1976, passim). Bahdaj był ponadto autorem dzieł o tematyce historycznej, z których największą popularnością cieszy się *Trzecia granica* z lat siedemdziesiątych. Pisarz udokumentował w niej, podobnie jak w powieści *Order z księżycą* z 1959 r., zasługi podhalańskich kurierów z czasów II wojny światowej. Zasłynął też z opowiadań, w których propagował turystykę górską. W jego dorobku nie brak sztuk teatralnych. Największą poczytność zyskały jednak liczne powieści dla starszych dzieci i młodszej młodzieży: sensacyjno-detektywistyczne oraz przygodowe, względnie społeczno-obyczajowe z wątkiem detektywistycznym czy przygodowym, drukowane od lat pięćdziesiątych do osiemdziesiątych:

Do przerwy 0:1, Wakacje z duchami, Uwaga! Czarny parasoll!, Podróż za jeden uśmiech, Piraci z Wysp Śpiewających, Kapelusze za 100 tysięcy, Stawiam na Tolka Banana, Telemach w džinsach i Gdzie twój dom, Telemachu? (kontynuacja *Telemacha w džinsach*), *Tańczący słoń*. Wśród dzieł przygodowych zwracają uwagę powieści i opowiadania westernowe: *W stronę Kansas City, Czarne sombrero, Dan Drewer i Indianie*. Z równie dużym zainteresowaniem czytelnictwem spotkały się utwory skierowane do małych dzieci, m.in.: *Festyn w Bławatkowie, O piracie Rum-Barbari i o czymś jeszcze, Pilot i ja, Mały pingwin Pik-Pok, Przygody srebrnej piłki*. Książki Bahdaja dla dzieci i młodzieży tłumaczono na wiele języków obcych (F.L., 1977, s. 43–46; J.Z., 1994, s. 76–78). Pisarz otrzymał liczne nagrody państwowe. Za drugą część powieści o Telemachu został wyróżniony międzynarodową nagrodą im. Hansa Christiana Andersena, przyznawaną przez IBBY (J.Z., 1994, s. 76; Ożóg-Winiarska, 2009, s. 75). Zmarł w 1985 r. w Warszawie (J.Z., 1994, s. 76; SF, 1999, s. 10; Kuncewicz, 1995, s. 28).

Powieści detektywistyczne Bahdaja dla dzieci – znaczenie rozrywkowe i wychowawcze

Wątek sensacyjno-detektywistyczny odgrywa dużą rolę już w powieści Bahdaja dla dzieci *Narciarski ślad* z 1954 r. (Bahdaj, 1954a, passim; F.L., 1977, s. 43; J.Z., 1994, s. 76). Tematyka tego utworu, podobnie jak powieści *Ich pierwszy start*, dotyczy sportu narciarskiego. Bohaterowie, chłopcy w wieku szkolnym, nazywani przez autora „harcercami z Muszyny”, doskonałą sprawności narciarskie. Wartość wychowawczą książeczki nadaje fakt, że narrator oraz postacie literackie podkreślają konieczność pilności w nauce szkolnej niezależnie od potrzeby uprawiania sportu. Poza tym dzieci pomagają żołnierzom z WOP w ujęciu „bandy dywersantów”, przez co autor, pomimo politycznej tendencji, uczy czytelników szacunku dla praworządności. Z zaangażowaniem krzewi idee harcerskie. O rozrywkowości lektury decyduje wartka akcja oraz emocje, z jakimi czytelnik śledzi wątek sportowy i „kryminalny” (Bahdaj, 1954a, passim).

Dzieci wcielają się w rolę detektywów także jako bohaterowie i odbiorcy fabuły *Do przerwy 0:1* (1957) (F.L., 1977, s. 43–44; J.Z., 1994, s. 76), powieści sportowej tak jak *Ich pierwszy start* oraz *Narciarski ślad*, a zarazem społeczno-obyczajowej. Autor wpaja czytelnikom wrażliwość społeczną, gdyż główne postacie: Maniś (Paragon), Boguś (Perełka) i Felek (Mandżaro), to chłopcy z rodzin zaniedbanych. Paragon jest sierotą wychowywanym przez ciotkę. Żyje w trudnych

warunkach mieszkaniowych. Zdobywa pieniądze, sprzedając w sklepie butelki zebrane na ulicy. Pisarz przekonuje o wychowawczym znaczeniu sportu, wynikającym z konieczności przestrzegania reguł gry w ramach ćwiczeń i rywalizacji (Bahdaj, 2011a, *passim*, m.in. s. 15–16, 23, 111). Wątek sensacyjny, zwiększający rozrywkowy i zarazem wychowawczy charakter utworu, sprowadza się do tego, że Maniś przeżywa niebezpieczne przygody jako świadek przestępczych działań osób, które zamierzają ukraść samochód. Narrator podkreśla nieuczciwość podobnych zachowań (Bahdaj, 2011a, s. 201–245). Bahdaj streścił przewodnią ideę *Do przerwy 0:1* w wywiadzie dla „Płomyka” z 1970 r.:

Moim zdaniem nie jest to tylko sportowa opowieść. Sport, który stanowi tło książki, jest pretekstem do przedstawienia spraw głębszych. Pragnąłem pokazać, jak zespołowość, w tym wypadku drużyna sportowa, potrafi kształtować charaktery młodzieży i wpływać na los opuszczonych i zaniedbanych chłopców, do jakich Paragon należał i jakich wiele jeszcze teraz się spotyka. (*Rozmowa z Adamem Bahdajem...*, s. 522)

Na lekkość lektury w dużym stopniu wpływa potoczny język dialogów, w tym wypowiedzi Maniusia, cwaniaka z Woli, obdarzonego przeważnie pozytywnymi cechami charakteru. Pisarz, dbając o realizm, stosuje czasem wulgaryzmy (Bahdaj, 2011a, s. 9–11, 23, 66–67, 92, 96, 103, 107, 111, 116, 136, 141, 211). Czytelnik powieści napisanej językiem potocznym nie musi zdobywać się na duży wysiłek intelektualny, co służy wzmocnieniu rozrywkowego charakteru utworu. Jednocześnie mocniej utożsamia się z bohaterami, dzięki czemu przekaz wychowawczy staje się skuteczniejszy.

Dialogi z niektórych powieści Bahdaja przeanalizowała Małgorzata Świącicka. Efekty badań zaprezentowała w monografii *Kreacja dialogu potocznego we współczesnej polskiej prozie dla młodzieży*, wydanej w 1999 r. w Bydgoszczy (Świącicka, 1999, s. 34, 41–42, 50, 52, 70, 76, 109, 111, 124, 126, 128, 132, 136, 139, 144–146, 148, 151–155, 157, 159–163, 173, 193, 202, 205, 210–211, 215, 223).

Trzej warszawscy chłopcy z *Do przerwy 0:1* w zupełnie innej scenarii występują w sensacyjno-detektywistycznych *Wakacjach z duchami* z 1962 r. (F.L., 1977, s. 44; J.Z., 1994, s. 77), będących zarazem książką przygodową. Akcja rozgrywa się na wakacjach (Bahdaj, 2011c, *passim*³),

³ Zob. też wydania *Wakacji z duchami* ilustrowane przez Bohdana Butenkę, opublikowane przez oficynę Nasza Księgarnia. Tekst powieści został w nich poprzedzony

co jest cechą charakterystyczną wielu powieści Bahdaja. Stworzone przez niego postacie dziecięce działają zwykle w czasie wolnym od nauki szkolnej, często w okresie wakacji spędzanych poza stałym miejscem zamieszkania lub w mieście – a dozór nad nimi ze strony dorosłych jest niewielki lub go brakuje (Jędrych, 2013, s. 143–144). Autor wskazuje tym samym na konieczność umiejętnego organizowania czasu i na niebezpieczeństwa zagrażające zaniedbywanym podopiecznym. W *Wakacjach z duchami* przekazuje wiedzę o literaturze popularnej, nawiązując do *Przygód Sherlocka Holmesa* Arthura Conan Doyle’a i przygotowując czytelników do późniejszego odbioru dzieł klasyka angielskiego i światowego kryminału (Bahdaj, 2011c, s. 9). Sensacyjny charakter powieści jest budowany poprzez sugestywne opisy nocnego lasu, ruin średniowiecznego zamku, studentów, udających duchy (Bahdaj, 2011c, s. 20–21, 135, 146). Główny walor wychowawczy to wpajanie czytelnikom szacunku dla prawa i troski o zabytki (Bahdaj, 2011c, passim, m.in. s. 21–25, 33–43, 56–64, 122). Paragon, Perełka i Mandżaro przyczyniają się wraz z koleżanką Jolą do złapania przez Milicję Obywatelską złodziei obrazów (Bahdaj, 2011c, s. 99–254). Rozrywkowość przekazu jest budowana m.in. poprzez stosowanie przez narratora żartobliwych określeń w stosunku do dziecięcych postaci, jak „inspektor Perełka”, „nadinspektor Mandżaro”, „inspektor Scotland Yardu”, „Pani inspektor”, „mały detektyw”, „nasi Scherlockowie” (Bahdaj, 2011c, s. 57, 64, 88, 203, 205, 231). Za bardzo łagodną satyrę na Milicję Obywatelską można uznać porównanie powyższej służby ze Scotland Yardem (Bahdaj, 2011c, s. 205). Inny komiczny akcent stanowi sytuacja sprowadzająca się do tego, że chłopcy traktują jako szyfr listę planowanych zakupów (Bahdaj, 2011c, s. 85–86). Dialogi, w tym język Paragona – chłopaka z Woli, charakteryzują się potocznością (Bahdaj, 2011c, passim, m.in. s. 3, 9, 11, 13, 25, 33, 41, 64, 71, 77, 80–81, 86–87, 93, 103, 108, 112–113, 117, 146, 148, 151, 154, 181, 195, 200, 205, 226, 247) pozytywnie odbieraną przez czytelników.

Do klasycznych powieści detektywistycznych trzeba zaliczyć *Uwaga! Czarny parasol!* (wydanie pierwsze – 1963 r.), *Kapelusz za 100 tysięcy* (najstarsza edycja – 1966 r.) i ostatni utwór Bahdaja – *Tańczącego słonia* (1987 r.) (F.L., 1977, s. 44; J.Z., 1994, s. 77–78). Autor rozwija wyobraźnię odbiorców, skupiając fabułę wokół z pozoru przeciętnych przedmiotów, z jakimi każdy może się zetknąć w codziennym życiu:

wyliczeniem „Dramatis personae” zaprezentowanych na humorystycznych rysunkach – portrecikach. Lekturę uatrakcyjniał dodatkowo plan sytuacyjny akcji, umieszczony na drugiej i trzeciej stronie okładki (Bahdaj, 1962, s. [5]–[9], [s. 2 okładki], [s. 3 okładki], passim).

starego parasola, kapelusza, figurki tańczącego słonia (Bahdaj, 2012, passim; Bahdaj, 1978, passim; Bahdaj, 1987, passim)⁴. Na temat *Kapelusza za 100 tysięcy* powiedział w wywiadzie udzielonym w czasie, gdy pracował nad tekstem: „To przedziwna historia detektywistyczna o poszukiwaniu kapelusza, na pozór całkiem zwyczajnego, z którym jednak związane są niezwykle tajemnice” (M.W., 1960, s. 260⁵).

Akcja wymienionych książek została skonstruowana zgodnie z regułami budowy klasycznej powieści kryminalnej – z zawiązaniem fabuły, wzrostem napięcia, rozwiązaniem zagadki (Bahdaj, 2012, passim; Bahdaj, 1978, passim; Bahdaj, 1987, passim; Siewierski, 1965, passim; Lasić, 1976, s. 49–123). Sprawcy zostają wykryci i ukarani, przez co autor wpaja czytelnikom niechętny stosunek do łamania prawa (Bahdaj,

⁴ Zob. też edycję prasową *Kapelusza za 100 tysięcy* ogłoszoną w „Świecie Młodych” (Bahdaj, 1965a). Odcinki opublikowane w „Świecie Młodych” – uzupełnione czarno-białymi ilustracjami B. Rutkowskiej, podpisane przez autorkę pierwszą literą imienia i nazwiskiem, względnie pseudonimem „Kuba”. Do lektury zachęcano, pisząc w tekście reklamy, zamieszczonym w numerze 100. z 15 grudnia 1964 r.: „Kapelusz za 100 tysięcy/... to tytuł sensacyjnej powieści, której druk rozpoczniemy już w najbliższym numerze./ Będzie to powieść-rzeka, czytać ją będziesz miesiącami. Kto więc nie chce stracić wątku i chce doczekać się zdumiewającego zakończenia, niech jeszcze dziś zapnumeruje »Świat Młodych«/ [...] Co masz zrobić dziś – nie odkładaj na pojutrze. Za 3 dni nic cię nie zdoła odciągnąć od powieści”. Ilustrację tekstu reklamowego uzupełniono następującymi słowami: „Oto bohaterka naszej powieści na tle członków swojego gangu, który tym razem w aferze udziału nie weźmie. Gwiazdami afery z kapeluszem będą jedynie szef, tak zwana »Dziewiątka« i prawa ręka szefa Maciej” (rysunek reklamowy z tekstem znajdujące się nad winiętą numeru) (Bahdaj, 1965a). Pod ostatnim odcinkiem, zamkniętym wyrazem „koniec”, zapowiedziano: „UWAGA: Książka Adama Bahdaja pt. KAPELUSZ ZA STO TYSIĘCY ukaże się w księgarniach jeszcze w tym roku, wyda ją Nasza Księgarnia” (Bahdaj, 1970). Zob. też publikację prasową *Tańczącego słonia* na łamach „Płomyczka”, ogłoszoną w podziale na odcinki przed pierwszym wydaniem książkowym (Bahdaj, 1985–1986). W numerze 20. z 16–31 października 1985 r., bezpośrednio przed tekstem odcinka 13. zamieszczono artykuł pośmiertny o autorze, zmarłym w maju 1985 r. Pisano w nim również o powieści *Tańczący słoń*: „Począwszy od kwietnia tego roku w każdym numerze »Płomyczka« znajdziecie kolejny odcinek Jego powieści – »Tańczący słoń«. I On, i my bardzo cieszyliśmy się, że przeczytacie tę powieść wcześniej, niż ukaże się w wydaniu książkowym, nakładem Krajowej Agencji Wydawniczej. Nie doczekał się. Zmarł 7 V 1985 r.” (Brzoza, 1985, s. 19). Pod tekstem ostatniego odcinka, na s. 22 numeru 12. „Płomyczka” z 1986 r., zapowiedziano: „Powieść »Tańczący słoń« zostanie wydrukowana przez Krajową Agencję Wydawniczą” (Bahdaj, 1985–1986). Krajowa Agencja Wydawnicza to wydawca pierwszej książkowej edycji powieści (Warszawa 1987), cytowanej w bibliografii załącznikowej do artykułu (pozycja 28.). O fakcie współpracy Bahdaja z czasopismem „Świat Młodych” wzmiankowali Bernadeta Niesporek-Szamburska i Michał Rogoż (Niesporek-Szamburska, Rogoż, 2013, s. 247).

⁵ Wywiad z Adamem Bahdajem.

2012, passim; Bahdaj, 1978, passim; Bahdaj, 1987, passim; Lasić, 1976, s. 124–131⁶). Wszystkie trzy powieści są książkami dla dzieci, toteż nie dochodzi w nich do morderstwa, lecz, podobnie jak klasyczne kryminały, zawierają scenę, w której jest wyjaśniana zagadka detektywistyczna (Bahdaj, 2012, s. 213–227; Bahdaj, 1978, s. 213–225; Bahdaj, 1987, s. 181–190). Wartość wychowawcza utworu *Uwaga! Czarny parasol!* sprowadza się m.in. do podkreślenia, że dziecięcy detektywi, Kubuś i Hipsia, przyczynili się poprzez śledztwo do wzbogacenia zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie o cenne numizmaty, a tym samym ich działanie poskutkowało pożytkiem społecznym (Bahdaj, 2012, s. 225). W *Kapeluszu za 100 tysięcy* autor zwalcza stereotypowy podział dziecięcych zainteresowań na chłopięce i dziewczęce, każąc głównej bohaterce, Krysi, nazywanej Dziewiątką, mieć takie pasje jak chłopcy zafascynowani postaciami szeryfów z westernów (Bahdaj, 1978, s. 5 i następne). W zakończeniu *Tańczącego słonia* pisarz podkreśla na przykładzie chłopca o imieniu Bartek wielką wartość cechy charakteru, jaką jest odwaga (Bahdaj, 1987, s. 184–190).

Powieści detektywistyczne Bahdaja charakteryzują się potocznością dialogów, a niekiedy także narracji (Bahdaj, 2012, passim; Bahdaj, 1978, passim; Bahdaj, 1987, passim). Sensacyjność fabuły jest czasem wzmacniana tajemniczą scenerią, co widać na przykładzie zaniedbanego ogrodu oraz zewnętrznego wyglądu i wnętrza willi pani Baumanowej z *Uwaga! Czarny parasol!* (Bahdaj, 2012, s. 35–36), a także starej baszty z *Kapelusza za 100 tysięcy* (Bahdaj, 1978, s. 73–78, 145–149, 170–173, 178–182). Rozrywkowy charakter omawianych książek podkreślają sceny humorystyczne, np. w *Kapeluszu za 100 tysięcy* jedna z podejrzanych osób, pani Monika, podająca się za aktorkę z Rzeszowa, zostaje nieświadomie zdemaskowana w rozmowie z Dziewiątką przez wczasowniczkę, rzeszowską doktorową, pseudoteatromankę uczęszczającą na zaproszenia na wszystkie miejscowe premiery (Bahdaj, 1978, s. 48–52, 81–82). W *Kapeluszu* pojawiają się też inne elementy lekko podanej edukacji kulturalnej – pisarz wymienia imię i nazwisko wiolonczelisty Pabla Casalsa czy dramat Michaela Vincenza Gazza *Kapelusz pełen deszczu* (Bahdaj, 1978, s. 25–26, 39, 73, 188, 219).

Barbara Tylicka trafnie zwróciła uwagę na duże znaczenie elementów humoru w książkach detektywistycznych Bahdaja (BT, 2002, s. 23)⁷.

⁶ W przypadku książki Stanki Lascia – cytowany rozdział pt. *Znaczenie kary*.

⁷ Ta sama autorka nie uwzględniła żadnej postaci z powieści Adama Bahdaja w opracowanym przez siebie leksykonie zatytułowanym *Bohaterowie naszych książek. Przewodnik po literaturze dla dzieci i młodzieży*, wydanym w Łodzi w 1999 r. (Tylicka, 1999, passim). We wstępie zastrzegła jednak, że czytelnicy znajdą informacje

Wakacje z duchami, *Uwaga! Czarny parasol!* oraz *Kapelusz za 100 tysięcy* doczekały się ocen opublikowanych w prasie. Korespondent „Tygodnika Powszechnego” z 1964 r., podpisany NN, niesłusznie zarzucił autorowi *Wakacji z duchami* i *Uwaga! Czarny parasol!* nadawanie powieściom charakteru wyłącznie przygodowego. Pisarz miał w ten sposób zaniedbać konieczność pozytywnego oddziaływania wychowawczego na czytelników. Według N.N. Bahdaj uczył dzieci kłamstwa (N.N., 1964, s. 3), z czym – po lekturze wymienionych książek i przedstawieniu uwag na temat ich wartości wychowawczej – nie można się zgodzić. Odmienny pogląd na temat twórczości Bahdaja zaprezentowała Halina Skrobiszewska, recenzentka współpracująca z „Nowymi Książkami”. Poleciała powieść *Kapelusz za 100 tysięcy* jako lekturę dla dzieci dziewięcio-, dziesięcioletnich. Doceniła autora za poczucie humoru oraz skonstruowanie rzeczywistości, w której pozytywne postacie dobrze równoważą „zło świata” (Skrobiszewska, 1966, s. 911). Powieść *Uwaga! Czarny parasol!* została pozytywnie odebrana przez badacza i krytyka literatury dziecięcej, Stanisława Frycie, który pochwalił autora za uniknięcie drastycznych scen i nieumieszczenie w utworze nadmiernej „dawki sensacji”. S. Frycie zaznaczył, że w przypadku wprowadzania do literatury rozrywkowej dla młodzieży elementów „makabrycznych”, czego uniknął Bahdaj, dochodzi do kształtowania u odbiorców skłonności negatywnych (Frycie, 1964, s. 45).

Powieść społeczno-obyczajowa Bahdaja z rozwiniętym wątkiem detektywistycznym to *Stawiam na Tolka Banana* (wydanie pierwsze – 1967 r.) (F.L., 1977, s. 45; J.Z., 1994, s. 77). Autor ukazał grupę dzieci ze środowisk patologicznych lub bliskich patologii, wychowywanych przez harcerza Szymka Krusza, podającego się za imponującego im zbiega z domu poprawczego, Tolka Banana. Wychowawca, pomimo pozornego odwołania się do wspomnianego wzorca, stara się oddziaływać pozytywnie na dzieci, ucząc je pracy użytecznej społecznie. W powieści ukazano problem autorytetu wychowawcy jako czynnika warunkującego skuteczność działań pedagogicznych. Bahdaj przypomniał też o zagadnieniu braku odpowiedniej organizacji czasu wolnego oraz o negatywnym wpływie filmów z obrazami przemocy na odbiorców (Bahdaj, 2010, passim, m.in. s. 5–6, 23, 56–57, 89–93). Bardzo wychowawczy charakter ma wątek detektywistyczny, rozpoczynający się od ranienia jednego z dziecięcych bohaterów, Bolka, nazywanego Cegiełką, w wy-

o niewymienionych autorach i utworach w innych publikacjach; ich przykłady podała, przywołując m.in. hasło słownikowe swojego autorstwa, poświęcone Bahdajowi (Tylicka, 1999, s. 8).

padku samochodowym. Wychowankowie rzekomego Tolka Banana przeprowadzają śledztwo prowadzące do wykrycia sprawcy, który nie udzielił pomocy i uciekł z miejsca wypadku (Bahdaj, 2010, s. 108–223). Czytelnik, poznając koleje poszukiwań, przeżywa emocje właściwe dla odbioru rozrywkowej literatury detektywistycznej, a jednocześnie uczy się szacunku dla porządku prawnego. Dostrzega wielką wagę przepisów drogowych, a także humanitarnego postępowania.

Jednym z bohaterów Bahdaj uczynił romskiego chłopca grającego na skrzypcach, nazywanego Cyganem. Fakt, że Cygan, że jest najbardziej aspołecznym bohaterem, którego trudno przekonać do pracy (Bahdaj, 2010, s. 95, 101), może powodować odbiór wątku jako sprzyjającego utrwaleniu negatywnego stereotypu Roma. Powieściowy romski chłopak daje się jednak namówić Szymkowi do pracy, a przede wszystkim – co bardzo ważne – uczestniczy na równych, koleżeńskich prawach w działaniach polskiej grupy rówieśniczej (Bahdaj, 2010, *passim*, s. 95, 101). Może to być nawiązanie do powieści Haliny Górskiej *Chłopcy z ulic miasta*, powstałej w okresie II RP (pierwsze wydanie – 1934 r.), będącej opisem losów lwowskich dzieci ulicy (Górska, 1956, *passim*).

Postać Roma znalazła się też w powieści Bahdaja *Order z księżycą*, napisanej z myślą o dorosłych i młodzieży. Główny bohater, okupacyjny podhalański kurier Andrzej, spotyka w górach cygańskiego uciekiniera i odczuwa przed nim strach. Część czytelników odbierze tę reakcję jako następstwo złych intencji Roma, ale niektórzy mogą ją uznać za przejaw stereotypowego myślenia. Poza tym Cygan był dla Andrzeja takim samym zagrożeniem, jak inni ludzie spotykani w górach (Bahdaj, 1966a, s. 78–90, 103–119). W tej samej powieści Andrzej niesie pomoc żydowskiemu chłopcu – uciekinierowi z hitlerowskiego transportu (Bahdaj, 1966a, s. 122–181, 196).

Powieść *Stawiam na Tolka Banana* zawiera dialogi napisane potocznym, młodzieżowym językiem (Bahdaj, 1968, *passim*), podobnie jak w przypadku innych utworów pisarza sprzyjające utożsamieniu się odbiorcy z bohaterami i popularyzowanymi wartościami.

Utwór skłonił do refleksji H. Skrobiszewską, która w recenzji zamieszczonej w periodyku „Wychowanie” stwierdziła, że konieczne jest likwidowanie wpływu negatywnych „wzorców siły” i „sukcesu życiowego” na młodzież (Skrobiszewska, 1967a, s. 34). W powieści wzór ujemny stanowiła postać Tolka Banana, a dodatni zachowania, jakich uczył Szymek Krusz. W innej recenzji H. Skrobiszewska zaliczyła trudną młodzież z powieści Bahdaja do „sympatycznych bohaterów” polskiej i obcej literatury dziecięco-młodzieżowej drugiej połowy lat

sześćdziesiątych, zarzucając autorowi, że ukazuje ją w sposób wyidealizowany, daleki od rzeczywistości (Skrobiszewska, 1967b, s. 794). Można na to odpowiedzieć stwierdzeniem, iż pisarz faktycznie przedstawił trudne dzieci niezmiernie łagodnie, jednocześnie ucząc czytelników zrozumienia problemów takiej młodzieży.

Krystyna Heska-Kwaśniewicz i Marta Nadolna-Tłuczykont zwróciły uwagę na rolę tematyki harcerskiej w powieściach *Narciarski ślad* i *Stawiam na Tolka Banana*. Nie uznały jednak tych książek za „utwory harcerskie”, bowiem harcerstwo to w nich „tylko jedna z wielu przygód, a nie wartość sama w sobie”, w przeciwieństwie do utworów Marii Kann i Seweryny Szmaglewskiej (Heska-Kwaśniewicz, Nadolna-Tłuczykont, 2014, s. 67–69).

Wychowanie i rozrywka w utworach przygodowych Bahdaja

Najbardziej znana powieść przygodowa Adama Bahdaja to *Podróż za jeden uśmiech*, wydana pierwszy raz w 1964 r. (F.L., 1977, s. 44; J.Z., 1994, s. 77). Jest to utwór o tematyce turystyczno-krajoznawczej. Dwaj kuzyni: słaby uczeń Poldek Wanatowicz, reprezentujący typ wielkomiejskiego cwaniaka, oraz zmanierowany i pretensjonalny prymus Janusz Fąferski (Duduś), podróżują przez Polskę autostopem. Duduś zostaje ukazany jako negatywny wzór osobowy w porównaniu z bezpośrednim, koleżeńskim i pełnym fantazji Poldkiem. Książka zawiera wiele elementów humorystycznych, zawiązanie akcji, jej duża część i pointa są nacechowane komizmem. Autor wprowadza satyrę, m.in. wyśmiewając polski prowincjonalizm. Nie brak akcentu sensacyjnego, gdyż bohaterów poszukuje i gubi milicja. Powyższe walory rozrywkowe uzupełnia czynnik wychowawczy, sprowadzający się w dużej mierze do wpajania odbiorcom zainteresowań krajoznawczych i przyrodniczych. Popularyzacja pasji krajoznawczej prowadzi pośrednio do rozwijania u czytelników dążenia do zdobywania wiedzy geograficznej, przyrodniczej i historycznej. Bahdaj, chcąc zachęcić czytelników do zainteresowania przygodami, stwierdza jako narrator Poldek: „W każdym chłopcu tkwi żyłka awanturnicza”. Uczy szacunku dla harcerskich umiejętności. Wprowadza element edukacji literackiej, nawiązując do tradycji Jacka Londona, Ernesta Hemingwaya, Jamesa Curwooda, Daniela Defoe i *Przygód Hucka* Marka Twaina, a także przywołując w kontekście humorystycznym twórczość Williama Szekspira (Bahdaj, 1997, passim, m.in. s. 11, 18, 27, 30–32, 39, 42–45, 55, 68, 72, 99, 116, 132, 142,

155–157, 163, 193–197)⁸. Język narracji i dialogów jest potoczny (Bahdaj, 1997, *passim*).

Podróż za jeden uśmiech spotkała się z dosyć dużym odzewem recenzenckim. H. Skrobiszewska nazwała powieść „dobrą pozycją literatury rozrywkowej” (Skrobiszewska, 1965, s. 210). Maria Kulmińska przekonywała w „Kulturze”, że książkę można polecić nie tylko dzieciom, ale też dorosłym (Kulmińska, 1965, s. 8). Utwór został bardzo poważnie potraktowany przez Jarosława Iwaszkiewicza, który zrecenzował go w rubryce *Rozmowy o książkach* na łamach „Życia Warszawy”. Dostrzegł nawiązanie Bahdaja, wzorowane na twórcach niektórych powieści podróżniczych i reportaży, do schematu fabularnego *Odysei* Homera. Siłą opiekuńczą, czuwającą nad Poldkiem i Januszem tak jak Atena nad Odysusem, jest królowa autostopu – Ciocia Kabała (Iwaszkiewicz, 1968, s. 8; Bahdaj, 1997, s. 99 i następane).

Temat *Piratów z Wysp Śpiewających*, powieści Bahdaja, której najstarsze wydanie ukazało się w 1966 r. w Naszej Księgarni, w serii Klub Siedmiu Przygód (F.L., 1977, s. 45; J.Z., 1994, s. 77), stanowi podróż zagraniczną⁹. Autor stworzył fabułę, wykorzystując własną znajomość Jugosławii (*Rozmowa z Adamem Bahdajem...*, 1970, s. 523). Bohater, trzynastolatek Marcin Cedro, podróżuje po tym państwie z wujkiem Leonem. Bahdaj przekazuje czytelnikom wiedzę krajoznawczą o opisywanych ziemiach, dzieli się fascynacją czarnogórskim krajobrazem i przyrodą oraz miłością do gór, rozwija zainteresowanie obcymi kulturami na przykładzie Bośniaków, Czarnogórców i Serbów, a także zamiłowania historyczne i archeologiczne. Są to główne zalety wychowawcze i edukacyjne książki. Oprócz tego autor przekonuje o potrzebie uczenia się języków obcych. Dzieci przeżywają wraz z Marcinem sensacyjne przygody, np. w grocie zawierającej materiał badawczy

⁸ Przywołana edycja powieści została ogłoszona w serii Czerwona Biblioteka Wydawnictwa Siedmioróg. Warto poznać także wydanie *Podróży za jeden uśmiech* w Kolekcji Jubileuszowej publikowanej przez Naszą Księgarnię z okazji czterdziestolecia działalności oficyny (Bahdaj, 1988a, *passim*).

⁹ Przed pierwszą edycją książkową *Piratów z Wysp Śpiewających* ukazała się edycja prasowa niewielkiej części powieści na łamach „Płomyka” z 1965 r., zatytułowana *W podziemnym królestwie doliny srebrzystych głazów* (Bahdaj, 1973b, s. 452–455) (fragment o pobycie bohaterów w górskiej grocie). Redakcja „Płomyka” zachęcała dzieci do lektury powieści, pisząc w nagłówku publikowanego fragmentu: „Wujek Leon zabrał swego bratanka Marcina na wakacje do Jugosławii. Pobyt w tym kraju był jednym ciągiem nie kończących się przygód. Jeśli chcecie je poznać, przeczytajcie książkę »Piraci z Wysp Śpiewających« A. Bahdaja, która ukaże się niebawem w wydaniu Naszej Księgarni, z niej bowiem wybraliśmy ten fragment” (Bahdaj, 1965b, s. 452).

interesujący dla archeologów. Książka zawiera także elementy humoru językowego i sytuacyjnego. Wujaszek Leon, prowadząc samochód, na najbardziej niebezpiecznych zakrętach jugosłowiańskich serpentyn śpiewa arię z *Fausta* Charles'a Gounoda, co jest ze strony pisarza przykładem czarnego humoru, a jednocześnie żartobliwym sposobem podania wiedzy o muzyce klasycznej (Bahdaj, 1998, *passim*; Bahdaj, 1983, *passim*). Spośród utworów Bahdaja *Piraci z Wysp Śpiewających* to powieść najbardziej nasycona językiem potocznym. Narracja prowadzona przez Marcina może nawet razić bardziej wyrobionego czytelnika jako manierystyczna (Bahdaj, 1998, *passim*).

Recenzje *Piratów z Wysp Śpiewających* ukazały się w „Nowych Książkach” (Skrobiszewska, 1966 s. 910–911; Skotnicka, 1977, s. 12) i „Gazecie Krakowskiej” (Jędrzejczyk, 1966, s. 5). H. Skrobiszewska trafnie zwróciła uwagę na reporterski sposób narracji, naturalny w powieści podróżniczej, oraz na elementy satyry (Skrobiszewska, 1966, s. 911). Gertruda Skotnicka przypomniała, że podróż Marcina pod opieką wuja Leona jest nawiązaniem do polskich utworów będących opisem podróży dziecka pod opieką osoby dorosłej. Zgodnie z jej spostrzeżeniem Bahdaj odwrócił role, ponieważ w *Piratach z Wysp Śpiewających* niedojrzałym, niefrasobliwym podróżnikiem jest wujek, a mentorem siostrzeniec (Skotnicka, 1977, s. 12). Recenzent „Gazety Krakowskiej” Olgierd Jędrzejczyk pochwalił *Piratów...i inne powieści Bahdaja* za autentyzm opisywanych sytuacji, szczególnie realiów turystycznych, podróżniczych i sportowych (Jędrzejczyk, 1966, s. 5).

Wybitny badacz kultury popularnej Jacek Kolbuszewski, pisząc na temat treści edukacyjnych i wychowawczych literatury przygodowej dla dzieci i młodzieży na przykładzie jednej z przeróbek powieści Daniela Defoe o Robinsonie Crusoe, podkreślił, że w wersji tej zastosowano się do zasady, aby „uczyć bawiąc zarazem” (Kolbuszewski, 1977, s. 80–81). To samo można powiedzieć o Bahdaju, który w swych książkach przygodowo-podróżniczych przekazywał wiedzę krajoznawczą, zachęcając do jej pogłębiania, choć w jego przypadku walory rekreacyjne i wychowawcze lektury dominują nad poznawczymi.

Jadwiga Ruszała, analizując powieść Henryka Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy*, stwierdziła, że w utworach przygodowo-podróżniczych adresowanych do młodego odbiorcy podróż jest utożsamiana z przygodą, gdyż postacie literackie porzucają codzienne życie i zyskują nowe, interesujące doznania, często sensacyjne (Ruszała, 1995, s. 47). Powyższe uwagi można odnieść do przygód Poldka i Dudusia w *Podróży za jeden uśmiech* oraz Marcina Cedro w *Piratach z Wysp Śpiewających*.

Adam Bahdaj pisał utwory o tematyce turystycznej także dla dorosłych. Z tematyką *Piratów...* wiąże się *Wyspa pożegnań (Etiuda dalmatyńska)*, wyróżniona w 1963 r. III nagrodą w konkursie magazynu „Światowid” na opowiadanie turystyczne. Tekst wydrukowano na łamach tego czasopisma (Bahdaj, 1963, s. 6–7; F.L., 1977, s. 45), a także w antologii utworów konkursowych, ogłoszonej przez wydawnictwo Sport i Turystyka (Bahdaj, 1966b, s. 35–43; Damian Dominik, 1968, s. 45). Utwór jest przepojony liryczną zmysłowością, charakteryzującą uczucie między turystą podróżującym po Dalmacji a miejscową dziewczyną (Bahdaj, 1966b, s. 35–43). Turystyki wysokogórskiej i wypadków śmiertelnych zdarzających się podczas jej uprawiania dotyczy opowiadanie *Ściana*, zamieszczone w 1968 r. w antologii *Opowieści z różnych dróg* (Bahdaj, 1968, s. 13–18)¹⁰.

Wątek podróży występuje też w twórczości Bahdaja dla małych dzieci. Najlepszy przykład stanowi opowiadanie *Podróż w nieznanie*, wydane pierwszy raz w 1972 r. przez Naszą Księgarnię jako samodzielna publikacja zwrta (J.Z., 1994, s. 78). Wzmiankowany utwór może być wykorzystywany jako pomoc w walce z dziecięcym lękiem i lektura podnosząca na duchu w trudnych sytuacjach. Na przykładzie myszki, która szczęśliwie powróciła z podróży odbywanej w czasie burzy łódeczką z kory po prawdziwym jeziorze, czytelnik przekonuje się, że nawet w największym niebezpieczeństwie nie można tracić nadziei (Bahdaj, 1984b, *passim*).

Do literatury społeczno-obyczajowej i zarazem psychologicznej należy zakwalifikować powieść Bahdaja *Telemach w dżinsach* (1979) wraz z kontynuacją *Gdzie twój dom, Telemachu?* (1982) (J.Z., 1994, s. 78). Dramatyczna opowieść o Maćku Łańce – wychowującym się bez rodziców, poszukującym ojca – w przeciwieństwie do innych powieści pisarza nie zawiera elementów humorystycznych, ale jest bogata w wątki sensacyjno-kryminalne i reprezentuje przygodową powieść drogi, z uwagi na co można ją uznać za odpowiadającą wymogom stawianym przed literaturą rozrywkową. Autor uczy młodzież szacunku dla rodziców, miłości do nich, przywiązania do wartości związanych z życiem rodzinnym, zrozumienia dla rówieśników pozbawionych bliskich. Popularyzuje wartość wychowawczą, jaką jest przyjaźń. Być może zainspirowany recenzją J. Iwaszkiewicza, dotyczącą *Podróży za jeden uśmiech*, nawiązuje w tytule i tekście do *Odysei* Homera, a także do opracowania *Iliady* dla młodzieży, dokonanego przez Jana Paran-

¹⁰ Turystyce podhalańskiej są poświęcone opowiadania Bahdaja ze znacznie wcześniejszego tomu *Historie nie z tego śniegu* (Bahdaj, 1958, *passim*).

dowskiego. Wymienia *Wojnę trojańską* Parandowskiego i *Odyseję* jako ulubione lektury Maćka – współczesnego Telemacha. Nawiązuje też do J. Londona. Przywołując literaturę piękną i popularną, upowszechnia czytelnictwo (Bahdaj, 2009, m.in. s. 12–13, 50–57, 106–109, 119–120, 175, 239, 254, 267–268; Bahdaj, 2011b, m.in. s. 20–25, 96–106, 114–116, 302 i następne, 313, 350–352¹¹). Czytelnicy powieści *Gdzie twój dom, Telemachu?* zdobywają wiedzę o Bieszczadach, tamtejszych szlakach turystycznych, leśnej przyrodzie (Bahdaj, 2011b, s. 172 i następne), autor rozbudza w nich zamiłowanie do natury.

Utworki przygodowe z wyrazistą tendencją wychowawczą, których akcja nie rozgrywa się w Polsce ani w Europie, to powieści i opowiadania Adama Bahdaja napisane w konwencji westernowej. Najstarsze są opowiadania *Dzielny Ken z Kolorado* i *W stronę Kansas City*, składające się na tomik *W stronę Kansas City* z 1969 r. (F.L., 1977, s. 45; J.Z., 1994, s. 77). Oba posiadają westernowy schemat fabuły i postaci, cechuje je też sensacyjność akcji (Bahdaj, 1973a, s. 5–74; Bahdaj, 1973b, s. 75–131). W *Dzielnym Kenie z Kolorado* autor wpaja czytelnikom poglądy antyrasistowskie, ukazując starego Metysa Bena jako wychowawcę tytułowego bohatera. Ken żywi do Bena szacunek i wdzięczność (Bahdaj, 1973a, s. 5–74). Wartości promowane w opowiadaniu *W stronę Kansas City* to przywiązanie syna do ojca, synowska miłość (Bahdaj, 1973b, s. 75–131).

W powieściach o tematyce indiańskiej *Czarne sombrero* (1970) oraz *Dan Drewer i Indianie* (1984–1985) Bahdaj kształtuje u odbiorców światopogląd antyrasistowski (F.L., 1977, s. 45; J.Z., 1994, s. 77–78; Koziółek, 2008, s. 185). Lektura ma rozrywkowy charakter ze względu na przygodowość i sensacyjność fabuły, typową dla utworów, których akcja toczy się na Dzikim Zachodzie, gdzie znajdują się skarby i są popełniane zbrodnie, a wśród postaci odgrywają kluczową rolę bandyci, szeryfowie, kaznodzieje, Indianie, Metysi, ranczerzy, amerykańscy i meksykańscy kowboje. Pod wpływem autora czytelnik utożsamia się z Indianami występującymi przeciw białym. Opowiada się wraz z Bahdajem po stronie dobra walczącego ze złem, uczy się szacunku dla życia, a także doceniania przyjaźni (Bahdaj, [1990], passim, m.in. s. 14 i następne, 19 i następne, 75–124, 125–237, 243–249, 257–261; Bahdaj, 1985, passim, m.in. s. 5, 7–9, 25–28, 46–48, 51, 55, 61, 65–68, 86, 120–146, 156–160, 169, 173)¹².

¹¹ Zob. też utworki Jana Parandowskiego i Homera, do których nawiązuje Bahdaj (Parandowski, 1994, s. 71–116; Homer, 1989, passim).

¹² W 1984 r., czyli rok przed pierwszą edycją książkową, powieść *Dan Drewer i Indianie* była drukowana jako wkładka do „Płomyka” podzielona na odcinki (Bahdaj, 1985). Bernadeta Niesporek-Szamburska i Michał Rogoż trafnie wymienili Bahdaja

Janusz Lewoń, recenzując w „Nowych Książkach” utwór *Dan Dre-
wer i Indianie*, trafnie zwrócił uwagę na pacyfizm Bahdaja. Indiańskie
postacie zarysowane w powieści odebrał jako zbyt koturnowe. Pisał
też o coraz większej popularności fantastyki, uznając herosów z lite-
ratury science fiction za odpowiednik kowbojów z westernów (Lewoń,
1985, s. 64–66). Bohaterowie fantasy i SF nawiązują do pozytywnych
bohaterów z Dzikiego Zachodu, pod warunkiem, że reprezentują dobro
walczące przeciw złu. B. Tylicka podkreśliła, że powieści i opowiadania
Bahdaja o Dzikim Zachodzie mają cechy charakterystyczne dla „kon-
wencji westernu” (BT, 2002, s. 23). Piotr Kuncewicz pochwalił jego
utwory przygodowe, stwierdzając w *Leksykonie polskich pisarzy współ-
czesnych*, iż „Bahdaj pokazuje przygodę, ale prócz tego wzorce pozy-
tywne i to nie mazgajskie, raczej przypominające bohaterów Twaina,
a przy tym rzuca fabułę na szersze tło pojęciowe” (Kuncewicz, 1995,
s. 28). Dobry przykład przeciwstawienia pozytywnego wzorca osobo-
wego typowi „mazgajskiemu” to przeistoczenie się Dudusia z *Podróży
za jeden uśmiech* w Janusza. Odwaga i zaradność życiowa oraz sza-
cunek dla przyjaźni cechują wszystkich bohaterów Bahdaja, będących
uosobieniem dodatnich cech. Na „szersze tło pojęciowe”, o którym pisał
P. Kuncewicz, składają się realia historyczne, geograficzne i obyczajowe,
a także wartości ideowe.

Adaptacje filmowe i telewizyjne utworów Bahdaja jako wyraz ponadczasowości wartości wychowawczej i rozrywkowej książek pisarza

Twórczość Bahdaja dociera do odbiorców nie tylko w postaci ksią-
żek, ale również poprzez adaptacje filmowe i telewizyjne, niezmiennie
cieszące się dużą oglądalnością jako tytuły o tematyce przygodowej
i obyczajowej, często z wątkami detektywistycznymi i sensacyjnymi.

Prawie wszystkie adaptacje zostały stworzone przez reżysera Stani-
sława Jędrykę, który z sukcesem lansował dziecięcych aktorów, takich
jak Henryk Gołębiowski i Filip Łobodziński. Korzystał także z pracy
zawodowych artystów dramatycznych. Scenariusze i dialogi do filmów
pisał Adam Bahdaj. Pewne rozbieżności fabularne między pierwowzora-
mi literackimi a wersjami filmowymi świadczą o dużej inwencji pisarza.
Jędryka docenił zdolności Bahdaja, wspominając go jako autora sce-

wśród pisarzy publikujących swoje powieści w odcinkach w „Płomyku” przed pierw-
szym wydaniem książkowym (Niesporek-Szamburska, Rogoż, 2013, s. 247).

nariuszy niewymagających korekt i mistrza dialogu. Słusznie zaliczył swoje filmy, powstałe na podstawie scenariuszy pisarza, do „klasyki kina dla młodych widzów”, zadziwiającej stałą świeżością i aktualnością (Jędryka, 2012, s. 208–209)¹³. To właśnie z tego względu są one chętnie oglądane w telewizji i na płytach DVD.

Reżyser najwcześniej dokonał przeróbki powieści *Do przerwy 0:1*. W 1969 r. nakręcił serial fabularny składający się z siedmiu odcinków, zatytułowany tak samo jak powieść. W tym samym roku stworzył film *Paragon gola (Do przerwy 0:1; Paragon gola; Jędryka, 2012, s. 145–146)*. W czasopiśmie filmowych oraz o treści ogólnej można znaleźć wiele publikacji o tych realizacjach (/ww/, 1970, s. 15–18; Jaszcz, 1970, s. 6; *Paragon, gola*, 1970, s. 15; Aglo, 2005a, s. 71; *Do przerwy 0:1*, 2005, s. 52; Andrzejczak, 2008, s. 12–13; Jędryka, 2010, s. 26, 28). Jerzy Andrzejczak, recenzując w 2008 r. dla „Tygodnika Powszechnego” film *Paragon, gola!* wydany na DVD, nazwał oceniany przez siebie obraz „najpiękniejszym polskim filmem o piłce nożnej” (Andrzejczak, 2008, s. 12).

Rok 1970 to data produkcji serialu S. Jędryki *Wakacje z duchami* (siedem odcinków), którego premiera odbyła się w 1971 r. (*Wakacje...; Jędryka, 2012, s. 140, 142*). W anonimowym tekście, zamieszczonym w 2005 r. na łamach czasopisma „Video and DVD Reporter”, zwrócono uwagę na ponadczasowość realizacji, pisząc z okazji wydania *Wakacji z duchami* na DVD, że to: „Film z bohaterami, jakich dziś kino już nie kreuje i z atmosferą łobuzerskiej przygody”, cechujący się „dojrzałymi kreacjami dziecięcych aktorów”, stanowiący „świetną zabawę dla każdego” (*Wakacje z duchami*, s. 52). Inną recenzję napisała Bożena Perska (Perska, 2004, s. 73).

Kolejne dzieło S. Jędryki według powieści Bahdaja to *Podróż za jeden uśmiech* – siedmiodcinkowy serial telewizyjny z 1971 r. (premierą – 1972 r.) i pełnometrażowy film fabularny z 1972 r. (*Podróż; Jędryka, 2012, s. 202–203*). Publikacje prasowe poświęcone serialowi i filmowi ukazały się w periodykach: „Filmowy Serwis Prasowy” z 1972 r. (zm/, 1972, s. 11–13), „Machina” z 1996 r. (Łobodziński, Gołębiewski, 1996, s. 54–55, 57, 96), „Video and DVD Reporter” z 2005 r. (Aglo, 2005b, s. 71), „Magazyn Filmowy Stowarzyszenia Filmowców Polskich” z 2010 r. (Wróblewska, 2010, s. 53), „Newsweek Polska” z 2010 r. (Łobodziński, 2010, s. 96). Szczególnie interesująca była dyskusja między dwoma dawnymi dziecięcymi wykonawcami głównych ról, F. Łobo-

¹³ W tej samej publikacji znajduje się wykaz filmów Stanisława Jędryki zawierający m.in. informacje o adaptacjach powieści Bahdaja (Jędryka, 2012, s. 245–246).

dzińskim i H. Gołębiewskim, której zapis zamieszczono w „Machinie” (Łobodziński F., Gołębiewski, 1996, s. 54–55, 57, 96). Podobny charakter ma wspomnienie autorstwa F. Łobodzińskiego z „Newsweek Polska”, zatytułowane *Naga prawda o Dudusiu* (Łobodziński, 2010, s. 96). O *Podróży za jeden uśmiech* była mowa także w wywiadzie udzielonym przez S. Jędrykę Jackowi Szczербie dla „Gazety Wyborczej” (Jędryka, 2010, s. 28).

W 1973 r. S. Jędryka nakręcił serial *Stawiam na Tolka Banana* (siedem odcinków, premiera w roku produkcji) (*Stawiam...;* Jędryka, 2012, s. 166–167, 187, 202–203; Łobodziński, Gołębiewski, 1996, s. 55, 57; *Stawiam na Tolka Banana*, s. 36). Stał się on tak popularny, że w 1995 r. artysta stworzył dla telewizji film dokumentalny *Tolek Banan i inni* na temat późniejszych losów dzieci grających w serialu (*Tolek...;* Jędryka, 2012, s. 93–94, 162–163, 246; Jędryka, 2010, s. 28; Łobodziński, Gołębiewski, 1996, s. 55).

Reżyser wspominał metody promocji zastosowane przez organizatorów przeglądu jego filmów pt. *Filmy za jeden uśmiech*, zorganizowanego w domu kultury w Elblągu po 1989 r., skutkujące wielką frekwencją:

przez dwa pierwsze dni była stuprocentowa frekwencja, a w jakimś stopniu przyczynił się do tego [...] pomysł z ulgami na bilety. Na przykład, jeśli na *Zielone lata* ktoś miał jakiś zielony element w ubraniu, to dostawał zniżkę. Na *Paragon gola* trzeba było mieć coś związanego z piłką, a na *Podróż za jeden uśmiech* walizkę podróżną. Bardzo to sympatyczne, jak sympatyczna była widownia, wypełniająca w stu procentach salę kinową na dwieście osób.

Metoda promocji, oprócz tego, że przyciągała publiczność, była dla dzieci okazją do zabawy. Przeglądowi towarzyszyło spotkanie z reżyserem (Jędryka, 2012, s. 233–234).

S. Jędryka jest także autorem filmu dokumentalnego o Adamie Bahdaju *Życie jak film* (1997 r.) (*Życie...;* Jędryka 2010, s. 26; Jędryka, 2012, s. 246¹⁴).

Mniej znana adaptacja powieści Bahdaja to serial Juliana Dziedziny *W piątą stronę świata*, podzielony na osiem odcinków, będący telewizyjną wersją powieści *Telemach w dżinsach* i *Gdzie twój dom, Telemachu?*, wyprodukowany w 1990, a wyemitowany pierwszy raz w 1992 r. Scenariusz został napisany przez Adama Bahdaja i opra-

¹⁴ W filmografii dołączonej do książki Stanisława Jędryki *Miłości mojego życia* podano błędnie datę produkcji – 1998 zamiast 1997 r. (Jędryka, 2012, s. 246).

cowany przez pisarza wspólnie z reżyserem. Dialogi ułożyli Adam Bahdaj, J. Dziedzina i syn autora powieści, Marek Bahdaj (*W piątą...*). Tytuł adaptacji zaczerpnięto z utworu. Akcja serialu, podobnie jak obu książek, wzrusza dramatyzmem oraz trzyma w napięciu, zawierając elementy przygodowe i sensacyjne.

Podsumowanie

Twórczość Adama Bahdaja należy do najbardziej wartościowej i trwałej części tradycji polskiej literatury dla dzieci i młodzieży. Pisarz ma wierne grono czytelników i widzów, którzy, obcując z jego książkami i scenariuszami, otrzymują rozrywkę na wysokim poziomie i są poddawani pozytywnemu wpływowi wychowawczemu.

Argumentem za słusznością tej opinii są głosy wypowiedziane przez odbiorców książek Bahdaja na czytelnicznych portalach internetowych. Na portalu LubimyCzytać.pl internauci wspominają je jako ulubione książki z dzieciństwa i starają się zachęcić do lektury dzisiejsze dzieci i młodzież, a także dorosłych (lubimyczytać.pl). Czytelnicy polecają jego publikacje młodym odbiorcom również jako autorzy recenzji zamieszczanych w serwisie BiblioNETka.pl (biblionetka.pl). Na innym portalu, Granice.pl. Wszystko o literaturze, czytelnicy deklarują na temat utworów Bahdaja nie tylko „przeczytałem”, ale też „chcę przeczytać” (granice.pl).

Drugą deklarację łatwo zrealizować, ponieważ powieści Bahdaja są obecne na rynku wydawniczym oraz w zbiorach bibliotek publicznych. Książki można nabyć przez Internet. Przy omówieniach publikacji Bahdaja na portalach LubimyCzytać.pl, Granice.pl i BiblioNETka.pl znajdują się linki do oferty wydawniczej oraz księgarskiej (lubimyczytać.pl; granice.pl; biblionetka.pl)¹⁵. Efektowne wydania powieści Bahdaja ma w ofercie łódzkie wydawnictwo Literatura (*Wydawnictwo Literatura*).

Od 2015 r. w wydawnictwie Edipresse – Kolekcje wychodzi seria Klub Książki Przygodowej. Kolejne tytuły są dostępne w kioskach, a więc część z nich trafia do masowego odbiorcy. Wydawca zapowiadał, że w serii tej wyjdą m.in. następujące książki Adama Bahdaja: *Kapelusz za sto tysięcy*, *Podróż za jeden uśmiech*, *Stawiam na Tolka Banana*, *Uwaga! Czarny parasol!*, *Telemach w dzinsach*, *Gdzie twój dom*, *Telemachu?* Twórcy audiowizualnej reklamy internetowej tak zachęcali

¹⁵ Chodzi o reklamy internetowe książek Adama Bahdaja – linki na portalach LubimyCzytać.pl, Granice.pl oraz BiblioNETka.pl.

dorosłych klientów do kupowania książek: „Odkryj z dzieckiem świat swojego dzieciństwa” (*Zapomniana biblioteka; Książki z serii Klub Książki Przygodowej*).

Reprezentatywne dane na temat dostępności omówionych utworów w małych i średnich bibliotekach publicznych można znaleźć, przeglądając katalogi biblioteczne za pośrednictwem międzybibliotecznej wyszukiwarki katalogowej „szukaj w bibliotece”, stanowiącej część systemu mak + (*Szukam książki.pl*).

Autor artykułu rozmawiał z pracownikami bibliotek publicznych z Lublina i Podkarpacia o zainteresowaniu współczesnych czytelników książkami Bahdaja. Bibliotekarze podkreślają, że są one wypożyczane. Zainteresowanie to nie jest nawet w małej części tak duże, jak w czasach Polski Ludowej (Socha, 2013, s. 313–314), ale z drugiej strony Bahdaj nie należy do zapomnianych twórców literatury dla dzieci i młodzieży.

Utworów Adama Bahdaja nie ma w wykazie obowiązkowych lektur szkolnych. Niektórzy nauczyciele polecają powieść *Wakacje z duchami* jako lekturę uzupełniającą w klasie VI szkoły podstawowej, o czym można się przekonać, odwiedzając strony internetowe szkół i bibliotek szkolnych (*Podręczniki; Biblioteka szkolna Zespołu Szkół im. M. Konopnickiej; Biblioteka szkolna Zespołu Szkół w Wiśniewie*).

Elżbieta Brzoza, pisząc o Bahdaju, dostrzegła związek między jego twórczością a powieściami innego autora książek dla dzieci związanego z Zakopanem, Kornela Makuszyńskiego. Stwierdziła, że obu twórców cechuje „klimat życzliwości, ciepła, życiowego optymizmu” (Brzoza, 1985, s. 19). Według Sławomira Rzepczyńskiego czytelnicy Bahdaja obcują z „optymistycznym obrazem rzeczywistości” (Rzepczyński, 1994, s. 88¹⁶). Część utworów Makuszyńskiego i Bahdaja faktycznie przepełniona jest wiarą w dobrą stronę ludzkiej natury jako czynnika równoważącego zło. Wymienieni literaci nie kreują jednak jednostronnego pozytywnego obrazu świata, cechuje ich realistyczne spojrzenie na stosunki międzyludzkie i przekonanie, że można starać się je kształtować poprzez oddziaływania wychowawcze, a także dając ludziom możliwość rozładowania negatywnych napięć psychicznych przez kontakt z literaturą rozrywkową.

¹⁶ Autor cytowanego artykułu przedstawia analizę wybranych wątków z twórczości pisarza, nie odwołując się do innego materiału badawczego niż powieści Bahdaja.

Literatura

- [1] Agło (2005a). Paragon gola. *Video and DVD Reporter*, (10), 71.
- [2] Agło (2005b). Podróż za jeden uśmiech. Duduś, gdzie jesteś? *Video and DVD Reporter*, (10), 71.
- [3] Andrzejczak, J. (2008). Twarde życie Paragona. *Tygodnik Powszechny*, 63(24), 12–13.
- [4] Bahdaj, A. ([1990]). *Czarne sombrero*. Projekt okładki i il. J. Moskal. [Katowice]: „Śląsk”.
- [5] Bahdaj, A. (1984a). Dan Drewer i Indianie. *Plomyk*, 67(14) (1984), 14–19; 67(15), 13–19; 67(16), 12–20; 67(17), 12–20; 67(18), 12–23; 67(19), [12] –21; 67(20), 12–21; 67(21), 12–21; 67(22), 12–[21]; 67(23), 12–[21].
- [6] Bahdaj, A. (1985). *Dan Drewer i Indianie*. Il. M. Kwacz. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [7] Bahdaj, A. (2011a). *Do przerwy 0:1* (wyd. 2 w Wydawnictwie Literatura). Okładka Ł. Ryłko. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- [8] Bahdaj, A. (1973a). Dzielnny Ken z Kolorado. W: A. Bahdaj, *W stronę Kansas City* (wyd. 2) (s. 5–74). Il. L. Maciąg. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [9] Bahdaj, A. (2011b). *Gdzie twój dom, Telemachu?* Okładka O. Reszelska. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- [10] Bahdaj, A. (1958). *Historie nie z tego sniegu*. Warszawa: Sport i Turystyka.
- [11] Bahdaj, A. (1951). Ich pierwszy start. *Express Wieczorny* 6(1), 3; 6(2), 4; 6(3), 4; 6(4), 6; 6(5), 4; 6(6), 4; 6(7), 4; 6(9), 4; 6(10), 4; 6(11), 4; 6(12), 4; 6(13), 6; 6(14), 4; 6(16), 4; 6(17), 4; 6(18), 4; 6(19), 6; 6(20), 6; 6(21), 4; 6(23), 6; 6(24), 4; 6(25), 6; 6(26), 4; 6(27), 4; 6(28), 6; 6(30), 4; 6(31), 6; 6(32), 4; 6(33), 6; 6(34), 4; 6(35), 4; 6(37), 4; 6(38), 4; 6(39), 4; 6(40), 4; 6(41), 6; 6(42), 4; 6(44), 4; 6(45), 4; 6(46), 6; 6(47), 4; 6(48), 6; 6(49), 6; 6(51), 6; 6(52), 4; 6(53), 4; 6(54), 4; 6(55), 4; 6(56), 6; 6(58), 4; 6(59), 4; 6(60), 4; 6(61), 4; 6(62), 6; 6(63), 4; 6(65), 4; 6(66), 4; 6(67), 4; 6(68), 4; 6(69), 4; 6(70), 4; 6(72), 4; 6(73), 4; 6(74), 4; 6(75), 4; 6(76), 4; 6(77), 4; 6(79), 4; 6(80), 6; 6(81), 6; 6(82), 4; 6(83), 4; 6(85), 4; 6(86), 4; 6(87), 4; 6(88), 4; 6(91), 4; 6(92), 4; 6(93), 6; 6(95), 4; 6(96), 4; 6(98), 4; 6(99), 4; 6(100), 6; 6(102), 6; 6(103), 4; 6(105), 4; 6(106), 6.
- [12] Bahdaj, A. (1955). *Ich pierwszy start* (wyd. 2). Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- [13] Bahdaj, A. (1965a). *Kapelusz za sto tysięcy*. *Świat Młodych*, 16(10), 1; 16(103/104), 11–12; 17(1), 5–6; 17(2), 5–6; 17(3), 5–6; 17(4), 5–6; 17(5), 5–6; 17(6), 5–6; 17(7), 5–6; 17(8), 5–6; 17(9), 5–6; 17(10), 5–6; 17(11), 5–6; 17(12), 5; 17(13), 5–6; 17(14), 5–6; 17(15), 5–6; 17(16), 5–6; 17(17), 5–6; 17(18), 5–6; 17(19), 5–6; 17(20), 5; 17(21), 4–5; 17(22), 5; 17(23),

- 5–6; 17(24), 4–5; 17(25), 4–5; 17(26), 5; 17(27), 4–5; 17(28), 5–6; 17(29), 5; 17(30), 5; 17(31/32), 11; 17(33), 5; 17(34), 6.
- [14] Bahdaj, A. (1978). *Kapelusz za 100 tysięcy*. Okładka i karta tytułowa P. Stolarczyk. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- [15] Bahdaj, A. (1970). *Maski i twarze*. Obwolutę i okładkę projektował K. Królikowski. Warszawa: Czytelnik.
- [16] Bahdaj, A. (1976). *Maski i twarze*. Obwolutę i okładkę projektowała M. Pióro. Warszawa: „Czytelnik”.
- [17] Bahdaj, A. (1954a). *Narciarski ślad*. Il. F. Starowieyski. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- [18] Bahdaj, A. (1954b). *Od startu do mety*. Il. i rys. na okładkę wykonał J.S. Mikłaszewski. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”.
- [19] Bahdaj, A. (1966a). *Order z księżycy* (wyd. 2.). Okładkę i il. projektował R. Prokulewicz. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
- [20] Bahdaj, A. (1983). *Piraci z Wysp Śpiewających*. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [21] Bahdaj, A. (1998). *Piraci z Wysp Śpiewających*. Projekt okładki i str. tyt. J. Skrzydlewski. Wrocław: „Siedmioróg”.
- [22] Bahdaj, A. (1984b). *Podróż w nieznanie* (wyd. 3). Il. M. Mackiewicz. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [23] Bahdaj, A. (1988a). *Podróż za jeden uśmiech*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- [24] Bahdaj, A. (1997). *Podróż za jeden uśmiech*. Wrocław: Wydawnictwo Siedmioróg.
- [25] Bahdaj, A. (2010). *Stawiam na Tolka Banana* (wyd. 2). Okładka O. Reszelska. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- [26] Bahdaj, A. (1968). Ściana. W: J. Putrament (przedmowa), *Opowieści z różnych dróg. Opowiadania turystyczne* (s. 13–18). Warszawa: Sport i Turystyka.
- [27] Bahdaj, A. (1985–1986). Tańczący słoń. Rys. J. Flisak. *Płomyczek*, 64(7), 18–22; 64(8), 18–22; 64(9), 18–21; 64(10), 18–22; 64(11), 18–22; 64(12), 18–22; 64(13), 18–22; 64(14), 18–21; 64(15/16), 26–31; 64(17), 18–21; 64(18), 18–22; 64(19), 18–22; 64(20), 20–23; 64(21), 18–22; 64(22), 18–21; 64(23), 18–22; 64(24), 18–21; 65(1), 18–22; 65(2), 18–22; 65(4), 18–22; 65(5), 19–23; 65(6), 18–22; 65(7), 18–22; 65(8), 18–22; 65(9), 18–22; 65(10), 18–22; 65(11), 18–22; 65(12), 18–22.
- [28] Bahdaj, A. (1987). *Tańczący słoń*. Oprac. graficzne T. Wiśniewski. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- [29] Bahdaj, A. (2009). *Telemach w dzinsach*. Okładka O. Reszelska. Łódź: Wydawnictwo Literatura.

- [30] Bahdaj, A. (2012). *Uwaga! Czarny parasol!*. Okładka O. Reszelska. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- [31] Bahdaj, A. (1965b). W podziemnym królestwie doliny srebrzystych głazów. Il. B. Dutkowska. *Płomyk*, 48(15), 452–455.
- [32] Bahdaj, A. (1973b). *W stronę Kansas City*. W: A. Bahdaj, *W stronę Kansas City* [opowiadania] (wyd. 2) (s. 75–131). Il. L. Maciąg. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [33] Bahdaj, A. (1962). *Wakacje z duchami*. Il. B. Butenko. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- [34] Bahdaj, A. (1988b). *Wakacje z duchami*. Il. B. Butenko. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [35] Bahdaj, A. (2011c). *Wakacje z duchami* (wyd. 5 w tym oprac.). Projekt okładki i il. E. Kidacka. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- [36] Bahdaj, A. (1963). Wyspa pożegnań (Etiuda dalmatyńska). *Światowid*, 3(25), s. 6–7.
- [37] Bahdaj, A. (1966b). Wyspa pożegnań (Etiuda dalmatyńska). W: *Opowiadania turystyczne* (s. 35–43). Warszawa: „Sport i Turystyka”.
- [38] BiblioNETka.pl. Pobrane z: <http://www.biblionetka.pl/> (8.12.2015).
- [39] Biblioteka szkolna Zespołu Szkół im. M. Konopnickiej w Graboszycach. Pobrane z: <http://bibliotekaszkolnazgraboszyce.blox.pl/html> (17.09.2016).
- [40] Biblioteka szkolna Zespołu Szkół w Wiśniewie. Pobrane z: <http://bibliotekaszw.jcom.pl/?i=1> (17.09.2016).
- [41] Bratny, R. (1952). „Dopusty sportowe”. *Nowa Kultura*, 3(42), 3.
- [42] Bratny, R. (1953). List do Redakcji a ściślej do rubryki „Sprawy wydawnicze”. *Nowa Kultura*. 4(51/52), 11.
- [43] Brzoza, E. (1985). Adam Bahdaj. *Płomyczek*. 64(20), 19.
- [44] BT [Tylicka, B.] (1979). Bahdaj Adam. W: K. Kuliczowska, B. Tylicka (red.), *Nowy słownik literatury dla dzieci i młodzieży. Pisarze. Książki. Serie. Ilustratorzy. Przegląd bibliograficzny* (s. 37–38). Warszawa: „Wiedza Powszechna”.
- [45] BT [Tylicka, B.] (2002). Bahdaj Adam. W: B. Tylicka, G. Leszczyński (red.), *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej* (s. 22–23). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- [46] Bukowska, A. (1952). Tu chodzi o zespół... *Nowa Kultura*, 3(22), s. 9.
- [47] Damian Dominik [Bahdaj, A.] (1963). *Drugie dno*. Okładkę projektował W. Bryczyński. Warszawa: Czytelnik.
- [48] Damian Dominik [Bahdaj, A.] (1964). *Portret z parasofem*. Okładkę projektował M. Stachurski. Warszawa: Czytelnik.

- [49] Damian Dominik [Bahdaj, A.] (1959). *Ruda modelka*. Okładkę zaprojektował J. Młodożeniec. Warszawa: Czytelnik.
- [50] Damian Dominik [Bahdaj, A.] (1968). *Ruda modelka*. Okładkę zaprojektował M. Stachurski. Warszawa: Czytelnik.
- [51] Do przerwy 0:1. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124503> (1.08.2014).
- [52] *Do przerwy 0:1* (2005). *Video and DVD Reporter* (12), 52.
- [53] F.L. [Lichodziejewska, F.] (1977). Bahdaj Adam (ur. 1918). W: J. Czachowska (red.), *Słownik współczesnych pisarzy polskich*. Seria 2. T. 1, A–K (s. 43–46). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- [54] Frycie, S. (1964). Współczesna proza młodzieżowa. *Polonistyka*, 17(5), 45.
- [55] Górska, H. (1956). *Chłopcy z ulic miasta*. Warszawa: „Nasza Księgarnia”.
- [56] Granice.pl. Wszystko o literaturze. Pobrane z: <http://www.granice.pl> (8.12.2015).
- [57] Heska-Kwaśniewicz, K., Nadolna-Tłuczykont, M. (2014). Książka harcerska. Od zapomnienia do przypomnienia. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuc (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży*. T. 4 (s. 56–73). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [58] Homer (1989). *Odyseja*. Przekład J. Parandowskiego. Warszawa: Czytelnik.
- [59] Iwaszkiewicz, J. (1968). Bajki Bahdaja. *Życie Warszawy*, 25(7), 8.
- [60] J.Z. [Zawadzka, J.] (1994). Bahdaj Adam 1918–1985. W: J. Czachowska, A. Szalagan (red.), *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*. T. 1, A–B (s. 75–78). Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- [61] Jaszcz [Szczepański, J.A.] (1970). Kopanie piłki. *Trybuna Ludu*, 23(83), 6.
- [62] Jędrych, K. (2013). Między egzotycznymi lądami a szkolnymi perypetiami. Co nam zostało z powieści przygodowej z lat 1945–1970? W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuc (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 3 (s. 133–148). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [63] Jędryka, S. (2012). *Miłości mojego życia*. Warszawa: Prószyński Media.
- [64] Jędryka, S. (2010). Skąd się bierze dzieci? Rozmawia J. Szczerba. *Gazeta Wyborcza*, 3.06.2010, 26, 28.
- [65] Jędrzejczyk, O. (1966). Przygody nad Jadranem. *Gazeta Krakowska*, 19(125), 5.
- [66] Kolbuszewski J. (1977). *Dziwne podróże, dziwni podróżnicy*. Il. K. Tur. Warszawa: Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia.
- [67] Koziołek, K. (2008). Przemiany literatury przygodowej dla dzieci i młodzieży. Od powieści podróżniczej do kryminału i horroru. W: K. Heska-

- Kwaśniewicz (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. [T. 1] (s. 180–194). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [68] Książki z serii „Klub Książki Przygodowej [Wydawnictwo EDIPRESSE-KOLEKCJE Spółka z o.o.]”. Pobrane z: <http://www.lubimyczytac.pl/seria/7469/klub-ksiazki-przygodowej> (8.12.2015).
- [69] Kulmińska, M. (1965). Podróż za jeden uśmiech. *Kultura*, 3(20), 8.
- [70] Kuncewicz, P. (1995). *Adam Bahdaj*. W: P. Kuncewicz, *Leksykon polskich pisarzy współczesnych*. T. 1, A–M (s. 28). Warszawa: GRAF-PUNKT.
- [71] Lasić, S. (1976). *Poetyka powieści kryminalnej. Próba analizy strukturalnej*. Przekład z jęz. serbsko-chorwackiego M. Petryńska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- [72] Lewoń, J. (1985). Western według Bahdaja. *Nowe Książki*, 37(5), 64–66.
- [73] Lichański, S. (1959). W imię rentowności. *Nowe Książki*, 11(12), 728–729.
- [74] [LubimyCzytac.pl](http://lubimyczytac.pl). Pobrane z: <http://lubimyczytac.pl> (8.12.2015).
- [75] Łobodziński, F. (2010). Naga prawda o Dudusiu. *Newsweek Polska*, (22), 96–98.
- [76] Łobodziński, F., Gołębiowski, H. (1996). Podróż za dwa uśmiechy. *Machina*, (3), 54–55, 57, 96.
- [77] M.W. (1960). W pracowniach pisarzy. *Płomyk*, 43(9), 260–263.
- [78] N.N. (1964). Lordowie i detektywi. *Tygodnik Powszechny*, 18(16), 3.
- [79] Niesporek-Szamburska, B., Rogoż, M. (2013). Czasopisma dziecięcopolodzieżowe w latach 1945–1989. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuć (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 3 (s. 219–252). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [80] Obserwator [Szczypka, J.] (1965). „Rozhurtowane”. *Kierunki*, 10(13), 8.
- [81] Ożóg-Winiarska, Z. (2009). IBBY. Nagrody za twórczość dla dzieci i młodzieży. W: K. Heska-Kwaśniewicz (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 2 (s. 72–98). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [82] *Paragon gola*. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=121110> (1.08.2014).
- [83] *Paragon, gola* (1970). *Film*, 25(8), 15.
- [84] Parandowski, J. (1994). Wojna trojańska. W: J. Parandowski, *Przygody Odyseusza; Wojna trojańska* (s. 71–116). Warszawa: Nasza Księgarnia.
- [85] Perska, B. (2004). Wakacje z duchami. Przebacz mi, Brunchildo! *DVD Video Magazyn*, 6(9), 73.
- [86] Podręczniki w klasie 6 w roku szkolnym 2016–2017. Pobrane z: <http://www.spk-haga.nl/szkoa-podstawowa-topmenu-67/klasa-6-topmenu-80/426-podreczniki> (17.09.2016).

- [87] Podróż za jeden uśmiech. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=121382> (1.08.2014).
- [88] [Reklama publikacji prasowej powieści A. Bahdaja Ich pierwszy start] (1950). *Express Wieczorny*, 5(335), 1.
- [89] *Rozmowa z Adamem Bahdajem – laureatem plebiscytu „Orlego Pióra”* (1970). Rozmawiała A. Horodecka. *Płomyk*, 53(17), 522–523.
- [90] Ruszała, J. (1995). *W krainie egzotyki i przygody. O W pustyni i w puszczy Henryka Sienkiewicza*. Słupsk: WSP.
- [91] Rzepczyński, S. (1994). „Zupełnie jak w książce albo na filmie”, czyli o twórczości Adama Bahdaja. *Studia o Sztuce dla Dziecka*, (8), 81–89.
- [92] SF [Frycie, S.] (1999). Bahdaj Adam. W: S. Frycie, M. Ziółkowska-Sobecka, *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży* (s. 10–12). Piotrków Trybunalski: Wydawnictwo Filii kieleckiej WSP.
- [93] Siewierski, J. (1965). Kryminały i satyra. *Nowe Książki*, 17(10), 459–460.
- [94] Siewierski, J. (1979). *Powieść kryminalna*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- [95] Skotnicka, G. (1977). Na marginesie kilku wznowień. *Nowe Książki*, 29(1), 12.
- [96] Skrobiszewska, H. (1965). Przygody. *Nowe Książki*, 17(5), 210.
- [97] Skrobiszewska, H. (1967a). „Stawiam na Tolka Banana”. *Wychowanie*, (10), 34.
- [98] Skrobiszewska, H. (1967b). Sympatyczni bohaterowie. *Nowe Książki*, 19(13), 794.
- [99] Skrobiszewska, H. (1966). Wakacje i sprawy poważne. *Nowe Książki*, 18(15), 911.
- [100] Socha, I. (2013). Czytelnictwo dzieci i młodzieży. Zarys. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuc (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 3 (s. 301–327). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [101] Stawiam na Tolka Banana. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124423> (1.08.2014).
- [102] Stawiam na Tolka Banana (2006). *Video and DVD Reporter*, (5), 36.
- [103] Szukam książki.pl. Adres z polskimi znakami. Pobrane z: <http://www.szukamksiazki.pl> (8.12.2015).
- [104] Świąćicka, M. (1999). *Kreacja dialogu potocznego we współczesnej polskiej prozie dla dzieci i młodzieży*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- [105] Tolek Banan i inni. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=426440> (1.08.2014).

- [106] Tylicka, B. (1999). *Bohaterowie naszych książek. Przewodnik po literaturze dla dzieci i młodzieży*. Łódź: „Literatura”.
- [107] W piątą stronę świata. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=123620> (1.08.2014).
- [108] Wakacje z duchami. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124493> (1.08.2014).
- [109] Wakacje z duchami (2005). *Video and DVD Reporter*, (12), 52.
- [110] Wróblewska, A. (2010). Podróż w głąb dzieciństwa. *Magazyn Filmowy SFP*, (2), 53.
- [111] /ww/ (1970). Paragon, gola. *Filmowy Serwis Prasowy* 16(1), 15–18.
- [112] Wydawnictwo Literatura. Wydawca książek dla dzieci i młodzieży. Pobrane z: <http://www.wyd-literatura.com.pl> (8.12.2015).
- [113] Zapomniana biblioteka. Pobrane z: <http://www.zblogowani.pl/wpis/682995/klub-ksiazki-przygodowej> (8.12.2015).
- [114] zm/ (1972). Podróż za jeden uśmiech. *Filmowy Serwis Prasowy*, 18(7), 11–13.
- [115] Życie jak film. Pobrane z: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=429924> (1.08.2014).

Adrian Uljasz

Department of Cultural Studies
Institute of History
University of Rzeszów
e-mail: adrianuljasz5@wp.pl

Entertainment and Educational Values of Detective and Adventure Literature for Children Based on Adam Bahdaj's Writings

Abstract: Adam Bahdaj (1918–1985) is an author of detective, adventure and socio-psychological novels for children. Important themes of his books are tourism and sport, and he also published novels and short stories about the Wild West. His works popularise educational values. They are characterised by a perfect structure, flowing narration, skillful use of colloquial language, thriller motifs, humor and dramatic elements. Film and television adaptations of his novels are highly popular. He also gained fame as an author of books for small children. Among his writings are books for adults.

Keywords: Adventure novel. Bahdaj Adam (1918–1985). Detective novel. Literature for children